

УДК 821.161.2-31.09

Наталія Змінчак

ЗАСОБИ ГУМОРУ І САТИРИ
У РОМАНІ ВАЛЕНТИНА ТАРНАВСЬКОГО
«ПОРОЖНІЙ П'ЄДЕСТАЛ»

У статті розглядаються авторські прийоми гумору і сатири, досліджено особливості об'єктів, на які спрямована сатира Валентина Тарнавського у романі «Порожній п'єдестал».

Ключові слова: сатира, гумор, гротеск, пародія.

В статье рассматриваются авторские приёмы юмора и сатиры, исследованы особенности объектов, на которые направлена сатира Валентина Тарнавского в романе «Пустой пьедестал».

Ключевые слова: сатира, юмор, гротеск, пародия.

The approaches of author's humor and satire is viewed in the article, peculiarities of the object of Valentin Tarnavsky's satire in the novel «The empty pedestal» are investigated.

Key words: satire, humor, grotesque, parody.

Валентин Тарнавський — яскравий, талановитий письменник, автор багатьох містифікацій. Перша публікація — повість «Міські мотиви» — на сторінках журналу «Київ». Його вишуканій прозі притаманне поєднання рис масовості та елітарності, тому вона привертає увагу як інтелектуального, так і пересічного читача. Його романи «Матріополь» та «Порожній п'єдестал» були помічені та схвально оцінені пресою й літературною критикою.

На сучасному етапі творчість Валентина Тарнавського потребує комплексного підходу до її аналізу, що забезпечить краще розуміння тексту роману та осягнення системи творчих засобів автора як талановитого знавця античної міфології та вірувань українського народу.

Реакцією Валентина Тарнавського на явища радянської дійсності стає висміювання. Та не лише тогочасні реалії впали в око митцеві, а й недосконала людська природа. Тому вважаємо за потрібне дослідити засоби гумору і сатири, їх природу та функціонування у романі. За концепцією Олександра Лука, чільне місце у творенні комічного посідає не стільки зміст

висловлювання, скільки його форма. У романі «Порожній п'єдестал» комічне виражено у формах гумору, сатири та іронії.

Одним з локусів, де відбувається дія роману, є село Іванівка. Ось як автор описує місцевий колгосп: «Тринадцять голів пережив колгосп на своїй шії. І всі гнали його вперед, до світлої мети, ніхто не жалів. Та постиралися коліщата-гвинтики, випали їм зуби, ослабли жили — постаріли в дорозі» [6, с. 7]. Тут радянським реаліям, які пропагувалися у гаслах (Вперед, до світлої мети!), надається відтінок зниженої семантики. Гірка іронія дається взнаки в тому, якими шляхами і засобами досягалась ота мрія.

Нерозлучних партнерів по роботі та по чарці Кирика і Паримуда зображено сатирично: «Без них не минули в селі ні мерлини, ні сороковини. Кошавий циганкуватий Паримуд говорив басом, пив склянками, а круглий, улесливий Кирик сьорбав чарочками і дріботів тенорком» [6, с. 13]. Так розгортається характеристика узагальнених типів пройдисвітів, які гойдаються по світу, полюбують випити і поїсти на дурняк і більш нічого їм від життя не треба.

Вимальовуючи фантастичний світ твору, Валентин Тарнавський не нехтує і гротеском. Так визначає цей засіб комічного Ю. Борєв: «Гротеск — інтенсивне комедійне перебільшення, загострення, яке надає образу фантастичного характеру й умовності, яка порушує межі правдоподібності» [2, с. 223]. Тероретик також зазначає, що гротеск може бути засобом як гумору, так і сатири. Гумористичною є сцена розправи над пияком Кириком: «Стемніло в кузні, гупнуло кістлявим об дерев'яні стіни, важко охнуло в кутку, аж цяцьки з полиці попадали, а тоді там побачили зовсім зеленого, наче лопушина, Паримуда. Очі він мав, немов у святого» [6, с. 103]. Таке покарання він отримав від чарівної голови, якій замовив пляшку самогону.

Відьма Паниха так само отримала свою порцію кари: «...шелеснуло й гупнуло об стіну, нявкнуло так, що кров зупинилась, а коли розвиднилося, побачив Іван, що стоїть настовбурчена баба Паниха на чотирьох, спину вигнула, чорними вусами ворушить, а із спідниць голий хвіст вистромився й метеля...» [6, с. 107]. У цьому епізоді наявний прийом, який Юрій Борєв називає «отвари-

нюванням». Безперечно, саме такою спорідненістю людини і тварини характеризується цей засіб, що тяжіє до карикатури.

До анімалізації митець вдається і зображуючи Храпченка. Завгар стверджує, що народу потрібна залізна державна рука, на що Іван відповідає: «— Отакої — як ваша? — спитав Іван, оддираючи з грудей чіпку трипалу залізну клешню. — Та нею ще й досі по селі дітей лякають» [6, с. 7]. Комічний ефект викликає порівняння руки з клешнею. Та й загалом в Івановій репліці вбачаємо елемент простодушного гумору.

Автор вдало підбирає епітети, щоб промовисто увиразнити шкідника. Коли Храпченко і компанія крали бензин, коваль впіймав їх на гарячому. Іван притис завгара поки той не почервонів і «впав Храпченко на землю, немов кіт» [6, с. 110]. В епізоді актуалізується образ шкідливого кота.

Мовними засобами гумору, що увиразнюють деспотичну природу нікчемного завгара, є вульгаризми: «Дикий у нас народ, *моб їх ядь*» [6, с. 8]. Або: «Хіба не треба на таких залізної руки, *моб твою ядь!*» [6, с. 8].

Надзвичайно показовими у системі поезики комічного є фантастичні гротескні Іванові сни. В одному з них герой побачив таке: «На почесному місці, в центрі клумби, голова стоїть. Наче з глини ліплена, але жива, здоровенна, триметрова. Конторські коло неї соваються. Один драбину приставив і піт з чола рядниною втирає, другий підстрибує, ляпачкою мух б'є, двоє ту голову за вухами чухають, а семеро годують — борщ липовою ложкою підносять, вареники завбільшки з подушку, чарку наливають. Плямка голова товстими губиськами, мружиться від задоволення і сопе, мов ковальський міх» [6, с. 76]. Таке химерне зображення є цілком питомим для оніричного простору, втіленого у романі «Порожній п'єдестал». Художнім засобом сатири виступає оніричний гротеск. Валентин Тарнавський висміює радянський шаблон, що укорінився у свідомості й існує і дотепер. Людям потрібна голова, яка б думала замість них, а Іван «колективної думки не поважає, хоче мати свої» [6, с. 77]. Таким чином автор роману проник у саму суть системи, в якій *народ* стає безвільним, а *голови* перетворюються на машини для перемелювання харчів.

Вирішення наукових (і не дуже) проблем в інституті супроводжується вічним протистоянням теоретика Дворковича і практика Петюнька.

Останній уособлює тих людей, яких батьки-хабарники правдами і неправдами пропихали «в люди». Самохарактеристика героя: «Чхать мені на вашу культуру, якщо її з'їсти не можна!» [6, с. 34] — гостросатирично викриває споживацьке ставлення до здобутків цивілізації. Ось як підходить до феномена стародавньої скриньки цей професор: «А що воно мені практичеськи в хазяйстві дасть? Мені все ваше інтересне до одного місця. Мені план виконувать треба. Науково-дослідних робіт. Зима прийде, з кого за все фактично спитають?» [6, с. 25]. В. Тарнавський звертає увагу на міграцію українських сільських жителів до міст. В Україні існує потужна сільська традиція, а поряд з нею і міська. Наслідками міграції стає асиміляція обох культур, що призводить до їх занепаду. Петюнько, виходить, ні в тих ні в сих. Це маргінальна особистість, яка втрачає себе в умовах роздвоєності, що яскраво оприявнює мова його словесних партій. Далі у романі власна назва людини функціонує як збірна, з узагальненим змістом.

Коли в інституті мали місце незрозумілі витівки природи: «Петюнько позадкував геть з тваринницького комплексу, вирішивши спостерігати за розвитком експерименту за науковим методом, який практикувався у їхньому селі: «Моя хата скраю» [6, с. 216–217]. Комічний ефект одержуємо за посередництвом невідповідності назви «науковий метод» і реального змісту. В такій формі гумористичне забарвлення народного прислів'я тяжіє до сатиричного.

Противник Петюнька, карикатурно зображений Дворкович, «сидів на верткому стільчику, обхопивши руками яйцеподібну голову. Вона була вдвічі більша за звичайну, навіть за всі начальницькі, які коли-небудь довелось бачити машиністові» [6, с. 27]. Такий перебільшений розмір голови сигналізує про неабиякий інтелект її власника. Проте вчений розум використовується лише у випадках, коли потрібно вислизнути з якоїсь негожої ситуації. Все його учення ходить по замкненому колу: «Це суперечить теорії, а отже — його не може бути. А раз не може бути, то його і нема. А раз нема, то теорія правильна»

[6, с. 28]. Джерелом гумору є також елементи пародіювання, як-от недоречно вживання Дворковичем латинських висловів. Таким чином він хизується своєю освіченістю. Таку мову Павло Плющ визначає як макаронічну.

Семантика прізвища «Дворкович» викликає, з одного боку, асоціацію з дворянством, а з іншого, — з придворним слугою. Як бачимо, іменування героїв роману спрямоване у сатиричне русло.

Гумористично-фамільярне прізвисько «Кеша» дають директору наукового інституту Інокентію Вольфовичу. Відтак герой асоціюється з папугою. Таку асоціацію провокує і маленький папуга, який супроводжує Унксова протягом розгортання сюжету. У переносному значенні папуга це той, хто повторює звук, імітує мову людини. За логікою художньої думки автора ми приходимо до висновку, що директор лише імітує роботу науковця, постійно перекладаючи папери з місця на місце, а згодом взагалі зваливши все на чарівну скриню. Виходом із ситуації могло б стати розуміння Унксовим того, що він за своєю природою не творець, а визискувач талановитих витворів.

Бюрократизація українського суспільства як форма життя постає у художньому зображенні автора в сатиричному ключі. В епізоді, коли Яків Лукич відправив машиніста до Унксова і давав йому настанови: «...він (секретар. — Н. З.) тобі скаже: «Директор зайнятий». Але ти не слухай. Тицьни пальцем у небо, скажи, що звідти, і він пустить» [6, с. 28]. Така бюрократична ієрархія зображена з залученням казкових мотивів: «Постукаєте в дерев'яні двері, потім у мідні, тоді — у залізні» [6, с. 29]. За логікою художньої думки засвідчується, що тяганина на шляху до цілком простої мети може зрівнятися з подвигами героїв у казках. Така абсурдність є мішенню сатиричного викриття.

Канцелярщина в Інституті фундаментальних проблем народної творчості зовсім виснажує й коваля Івана, який змушений підписати «резолуції про теоретичну та практичну необхідність апарату» Петюнька та Дворковича, а потім зареєструвати апарат у секретаря, перш ніж передати винахід на користь людству.

Сатиричним видається карикатурне зображення Дяченка, з загостреними негативними рисами: «За столом сидів гнучкий,

наче стеблина, тип з прямим проділом на голові та чорними єзуїтськими очима, що точили елей. Вигляд мав книжний, пергаментний, віку невизначеного — від тридцяти до тисячі років» [6, с. 29]. Таку характеристику автор дає секретареві, стійкому сторожу директорового кабінету. Єзуїтські очі видають в ньому хитру та лицемірну людину, перебільшена гнучкість вказує на готовність прогнутися, аби догодити «вищим». А його вік вказано у такій формі, що створює комічний ефект: читач сподівається почути різницю у межах 5 чи, принаймні, 10 років, а в тексті маємо тисячу, що наголошує підтекстову ідею про незнищенність такого типу пристосуванця.

Засобом сатири стає і пародія. За Ю. Боревим, «пародіювання — комедійне перебільшення в наслідуванні, таке перебільшено-іронічне відтворення характерних індивідуальних особливостей форми того чи іншого явища, яке викриває комізм його змісту» [2, с. 218]. Тільки-но машиніст натякнув, що він має завдання «зверху», — Дяченко відступився: «Слейний тип шанобливо вклонився, показавши проділ на смоляному волоссі, навіть потилицю, шаркнув ногою і одступив у бік» [6, с. 30]. Тут викривається лакейство і запопадливість секретаря, який бачить перед собою не людину, а її ранг.

Цікавим є один з головних образів-символів роману — чарівна скринька, яку знайшов машиніст. Директор називає її *реліктом епохи капіталізму*. У такій формі Інокентій Вольфович підкреслив, що силами радянської влади капіталізм викоренено і про нього забуто, ніби ця епоха мала місце за давніх часів. В. Тарнавський іронізує і над непомірно улесливим теоретиком. На кожне зауваження директора, на кожен поворот думки у Дворковича одразу ж знаходиться підтвердження справедливості суджень директора. Показовим у цьому плані є його з Унксовим діалог з приводу знайденої скрині, насичений радянськими:

«— А можливо, тут не електрика діє, а якась чортівня, бісівська сила часів феодалізму? — підозріло глянув на скриньку директор.

— Палко підтримую! *Ipsissima verba*. До науки це не має жодного відношення. Я маю на увазі справжню, збудовану на наших класових засадах науку. Це — мракобісся, пастка для марновірних. Це — поза нашою наукою.

— Але ми зобов'язані використати всі скарби, які нагромадило людство до нас, — роздумливо мовив товариш Унков.

— Яка глибока думка! Наше чи не наше, а неодмінно треба використати! Відома істина — гроші не пахнуть. Якщо цей скарб працюватиме на нашу теорію, то ми вибачим йому і його походження» [6, с. 33] (курсив мій. — Н. З.).

Образ Якова Лукича Притики — це іронічний портрет одержимого служінням владі службовця. В одній з комічних ситуацій роману він яскраво себе проявляє. Бідолаха не знав куди себе подіти, коли високоповажний директор, а за ним і професори, не справившись зі скринєю, порозбивали собі лоби. З іронією показано й благоговіння перед радянськими ідолами. Коли на інституті почали рости гриби, Притика вирішив замаскувати загнивання будівлі портретами керівників держави. Зі сльозами на очах він милувався ними: «Апостоли божі, всі як один тут. Як це надихає. І чого тільки раніше до такого не додумалися? Лише на свята виставляли. З ними ж кожен день тепер буде свято» [6, с. 283].

Помітне місце серед засобів комічного посідає змішування стилів. На сторінках роману Валентина Тарнавського постає середньовічна скриня: улюблениця Інокентія Вольфовича перетворювала непрактичні накази на бездоганні творіння. Не безкоштовно, звичайно. Один з таких наказів:

«УНІВЕРСАЛ

Восшествуя к лікованіям по поводу скорога наступленія до-стославнага ювілею — трьохсотлетія дома Романових, вєрно-подданный народ наш отдають усі сили на благо процвітанія та дальнєйшого пріуспєянія радного государства, неустанно борясь за повишеніє ефектївності і качества выпускаемая продукції, расширряя всемерную експлуатацію человека человеком, направ-леную во благо человека...» [6, с. 121].

Макаронічна мова є механічною мішаниною слів чи висловів з різних мов або переінакшення їх на іноземний лад. Цей мовний засіб гумору досліджував Павло Плющ, розглядаючи засоби комічного в «Енеїді» І. П. Котляревського [4].

Тоталітарний режим вніс в характер людини звичку писати доноси. Вічні супротивники теоретик Дворкович та практик Петюнько наговорили директору одне на одного. Інокентій

Вольфович демонструє, як його скринька може перетворити будь-який брудний допис на похвалу. Ось як директорова розумниця вигороджує Петюнька: «Несмотря на подлое хамское происхождение, йому присуще желаніє бити інтелігентом у сідьмом коліні. Естественность його манер вигідно контрастує із снобізмом от науки, уміляєт зарубєжних учьоних. В колективіє сочетаєт широкий спектр інтересов — від астрономії до гастрономії...» [6, с. 131]. Макаронічна мова, як засіб гумору, сполучається з іронічним змістом хвалебного допису, що викликає сміх у читача.

Подібним чином скринька вихваляє антитетичного щодо Петюнька професора Дворковича: «Воспареніє над жизнью народа, над его язвами і тьомними інстинктами позволяєт ему зорко смотреть за направлєнієм двіженія людських мас, указивать ім всьо новіє і новіє горизонти... улавливаєт народніє чаянія і доносіт о них по научним інстанціям. Його лабораторія із нічого, із пустоти создаєт радужную картину народного благосостоянія...» [6, с. 132].

В. Тарнавський так вибудовує сюжет роману, що скриня здатна і не на таке: вдосконалений апарат пише не прозу, а вірші — хвалебні оди Інокентію Вольфовичу величним гекзаметром, виявляєтся рупором тоталітарного обману та розходження слова і діла:

«Роль видатну слід відзначити Вашу в науці,
Стійкість ідейну, громадську активність,
авторитет в колективі.
Ви меценатом для всіх є талантів з народу,
Що розквітають всебічно і гармонійно, тягнучись вгору,
Де Ви один стоїте над всіма — сонцесайний...» [6, с. 409].

Автор роману талановито користується таким засобом комічного, як пародія, і сміх викликає абсурдна невідповідність урочистої форми і нікчемного вихваляння, приземленого змісту. О. Лук наголошує, що пародія є самостійним текстом, але в ньому імпліцитно прихований і інший, який слугує об'єктом пародіювання. Вчений зазначає, що для розуміння цього засобу гумору необхідні попередні знання. З цих суджень можна зробити висновок, що пародія в даному випадку служить не лише засобом комічного, а й засобом інтелектуалізації роману.

В епізоді з арештом коваля Івана блискуче змальовані слугаки на посадах правоохоронних органів. У міліціанта «...очі сірі, променисті, дивляться в перспективу, нікого не бачать...» [6, с. 142]. Така вдавана похвала є іронічним висміюванням.

Сатиричним видається й зображення судді. Це старець, який перебував на посаді уже років двісті. Логікою художньої думки прочитуємо у підтексті критику застарілої судової системи. Прикро те, що така критика актуальна і сьогодні: «Пошукав оком по залу старець, дивне було око, пронизливо-блакитне, молоде, а тоді зняв чорну пов'язку і побачив-таки зовсім вибляклим, старечим Івана, який зрозумів, що одне з них — скляне» [6, с. 173]. Суддя дивився на обвинувачуваних скляним(!) оком, маючи під пов'язкою власне здорове. Яскраво представлена іронія — прийом, про який український вчений Олександр Потебня говорить так: «...іронія є доведення даного в образі до абсурду з тим, щоб яскравіше виставити дійсність» [5, с. 272]. В. Тарнавський гіперболізував негативні риси персонажа, показав поверховість, халатність. Так, суддя мав поганий слух і все просив коротко викласти суть справи, і що коротше повідомляли, то безглуздішими виявлялись ці свідчення. За словами Олександра Потебні: «Брехня співвідноситься з гіперболою, як іронія з комізмом» [5, с. 258]. А на-самкінець засідання процес взагалі перетворюється на абсурдний балаган.

Валентин Тарнавський майстерно змалював поведінку люду за умов апокаліпсису, він порівнює кінець світу з римськими сатурналіями: «І кинувся в сатурналії тими бузковими теплими вечорами міський народ, заповонив ущерть літні ресторанчики...» [6, с. 277]. Люди живуть теперішнім часом, не думаючи про минуле і майбутнє: «Справляв хмільний бенкет перед наближенням чуми... Роззявляв споживач здоровенний рот і перекидав ту гастрономію в себе, ревів свій сокровений тост, який усе дозволяв і виправдовував: — Раз живем!!!» [6, с. 278] — і це уточнення вказує на карнавальне світочуття. Прозаїк іронізує над недосконалою людською природою: не всі купались в житті. Деякі навпаки кидались в релігію чи вимолювали спасіння у померлих предків. Тремтячи всім тілом і душею, «збували елек-

трогітари та платівки колишні фарцівники, бітломани, таємно хрестилися в закапелках околичних церковок» [6, с. 278].

Змалювавши передапокаліптичний світ, Валентин Тарнавський по суті змалював нашу сучасність: «Гіпнотизери досягли такої досконалості, що половина країни засинала ввечері біля телевізорів, але на ранок виконувала те, що їм було наказано у сні» [6, с. 279].

Гротескно зображено сцену побоїща біля вантажівки, де влаштували розпродаж взуття. Іронічна фраза Дяченка є алюзією на революцію 1917 року: «Тоді через хліб усе почалося, а тепер може через взуття...» [6, с. 290]. Один з учасників баталій з відкушеним носом прийшов жалітися начальству: «— Я всю війну донором був, мені особисто Головнокомандуючий броню вручив, ешеленом у тил, за Урал відправив, щоб я там кров виробляв. Мені особисто спецпайок із Генеральної Ставки висилали. У мене, може, від шоколаду алергія була, але жер, жер, давав країні кров. Хіба для того ми воювали, щоб у чергах стояти?» [6, с. 292]. Генерал пропонує спочатку повоювати, а потім пертися у чергу. В епізоді наявне іронічне висміювання військових, які й не потикались на фронт, а пересиділи війну в тилу. А смачним сатиричним мазком Валентин Тарнавський висміяв і дружину генерала, якій були призначені чобітки, бо бідна жінка «розрослась у литках» від важкого життя.

Паралельно до вселюдської паніки на площі наукового інституту відбувався урочистий злет нечистих сил. Засобом сатири виступає доведена до абсурду ситуація, коли на шабаші, який порівнюється з науковим симпозіумом, вирішується питання: «Як перетворити цей світ на той світ?» [1, с. 306].

Для характеристики епізоду злету нечистих сил до інституту доцільно залучити концепцію карнавалу Михайла Бахтіна [1], який підкреслював, що віддавна існує подвійний аспект сприйняття світу: серйозний та сміховий. Сміхова культура яскравіше виявляє себе в умовах карнавалу, атмосфера ярмаркового сміху вивільнює людину. Проте, якщо у досліджуваному Бахтіним середньовічному карнавалі людина вивільняється від догматизму, а подекуди карнавали були власне пародією на церковний культ, то у романі «Порожній п'єдестал» це дійство

стає не тільки пародією на радянські мітинги, але й засобом викриття, зняття масок з червоних ідолів.

Водночас це спосіб глибоко дослідження процесів проникнення страху у свідомість людини: «Молодик перечекав кілька хвилин, доки ця ейфорія вщухне, але вона не вщухала, бо кожен дивився на сусіда і боявся зупинитися першим, щоб його чортзна в чому такому не запідозрили» [6, с. 306]. У цьому епізоді простежується сатирично-фантастична картина, в якій вбачаємо наслідки тоталітарного тиску на людину. Тарнавський тонко відмічає, що навіть під час карнавального дійства радянська людина не є розкутою, вивільненою. Цікавими є міркування Олександра Потебні, який зазначає, що *сатира сполучає в собі комічне і трагічне*. Михайло Бахтін відзначав таке: сатирик, що сміється, не може бути веселим. І це, певна річ, раціональне судження, адже сатира — це така форма комічного, яка направлена на знищення об'єкта критики.

З добросердим гумором змальовано традиційне обговорення подій минулого вечора у тролейбусі. У дискусії брали участь і релігійні бабусі, що віщували грядущий страшний суд, студенти поширювали чутки про НЛО, а простий роботяга висловив свою версію про те, що трапилось: «Нащо ми кому треба? У мене товариш на залізниці працює, то каже, що у них цистерна з рейок зійшла, а там таке... Але ж ви нікому ні-ні, їм заборонили про це говорити, щоб народ паніці не піддавався» [6, с. 323]. Свідомо чи підсвідомо напрошується аналогія з подіями 26 квітня 1986 року на Чорнобильській АЕС, коли відчуття загрози висіло у повітрі, але людям нічого не повідомляли про трагедію.

Секретар Дяченко, який писав мемуари про колишніх директорів, заходився крутитися біля нового з властивою йому улесливостю: «Повірте, усією душею вболівав за вас та ваш дивовижний апарат, але що я міг вдіяти у таких умовах. Дуже приємно буде працювати під вашою десницею... Попереднє керівництво зовсім скомпрометувало себе. Я це ще раніше бачив, писав... Тут всі їхні гріхи. А бронзу, якщо ви дозволите, я прибережу в інституті...» [6, с. 428].

За допомогою сатиричних засобів В. Тарнавський проникає в суть соціоцентричної радянської системи, яка нехтує гомоцен-

тричними завданнями. А тому у романі «Порожній п'єдестал» постає синдром застою як її стійка ознака: керівник інституту змінився, проте персонал нікуди не подівся. Люди знову підлаштовуються під начальників, не надто замислюючись про наслідки. Здатність мати власну думку атрофовано і замінено на покірність. Таке великою мірою песимістичне завершення роману наголошує на тому, що нову державу доведеться будувати на уламках старої, що тягне за собою використання тих самих механізмів. Проте вирішення читач не отримує. Можливо, таке закінчення є притомним ствердженням майбутнього, без моралізаторства, засилля якого докучило в творах, що звеличували радянського героя. Та, швидше за все, таке художнє вирішення і створює найсильніший ефект катарсису.

Отже, дослідивши аспекти сатиричного таланту Валентина Тарнавського, не можна не зробити висновок про багатоманітність засобів, серед яких гротеск, гіпербола, пародія, карикатура, а також сатирична номінація героїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и ренессанса / Михаил Бахтин. — М.: Худож. лит., 1990. — 541 с.
2. Боров Ю. Комическое, или О том, как смех казнит несовершенство мира, очищает и обновляет человека и утверждает радость бытия / Юрий Боров. — М.: Искусство, 1970. — 272 с.
3. Лук А. Юмор, остроумие, творчество / Александр Лук. — М.: Искусство, 1977. — 183 с.
4. Плющ П. І. П. Котляревський та українська література і мова: Доповідь на міжвузівській науковій конференції, присвяченій 200-річчю від дня народження І. П. Котляревського / Павло Плющ. — К.: Видавництво Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, 1971. — 205 с.
5. Потєбня А. Теоретическая поэтика / Александр Потєбня; [Сост. А. Б. Муратов]. — М.: Высш. шк., 1990. — 342 с.
6. Тарнавський В. Порожній п'єдестал: [Роман] / Валентин Тарнавський. — К.: Рад письменник, 1990. — 428 с.

Стаття надійшла до редакції 15 жовтня 2013 р.